שערים מצויינים

מכתבי מורינו הגאון רבי יואל מקלב שליט"א

גליון 97 | פרשת וירא

מרחשון תשפ"ז

במה דמצינו חילוק בברכת המצוות דפעמים נתקנה על החפצא שמקיים עמו המצוה וכשמחליפו חוזר ומברך, ופעמים נתקנה על קיום המצוה [ב']

בדין מי שמחליף מזוזה במזוזה אחרת אם חוזר ומברך

יעויין במזוזות ביתך סי' רפ"ט סק"ו שכ' מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בזה"ל ואם קובע מזוזה אחרת בכל גוונא צריך לברך, אפילו היתה הראשונה כשרה והורידה כדי לקבוע נאה הימנה ע"כ, ובשעה"צ סקט"ז ציין ע"ז להשדי חמד [מערכת המ'] כלל קפ"ג וכ"כ בס' מעורר ישנים סי' קע"ג, ובתיקונים והוספות להוצאה שביעית הוסיף ע"ז וז"ל אמנם בבה"ל סוס"י כ"ה נסתפק בכעין זה אם צריך לחזור ולברך ע"ש גבי ציצית עכ"ד.

ומה שהביא מו"ר זצ"ל מהשדי חמד יעוי"ש וז"ל מזוזה שנפסלה והוציאה ובא לקבוע אחרת בודאי צריך לברך וכו', ואם לא נפסלה אלא שמוציאה ורוצה לקבוע אחרת נאה הימנה, להרמ"א באו"ח סי' ח' סי"ב גבי פשט הראשון קודם שלבש השני צריך לברך, ולהמ"א שם בס"ק ט"ז אי"צ לברך וכו', אלו תורף דברי הגאון השיב משה סוס"י ח', והנה בדין המוציא אותה כדי לקבוע אחרת נאה הימנה שכ' דבפלוגתא מיתנייא ולהמ"א אי"צ לברך, יפה השיב עליו הרב ישמח לב בכלל קכ"ג דהתם טעמו של הרב מ"א הוא משום שבשעת הברכה היתה כוונתו גם על השני, ולכן בדין הוא שאף שפשט הראשון קודם שלבש השני אי"צ לברך על השני אף אם פשט הראשון, כיון שמתחילה היה דעתו גם עליו ולא הסיח דעתו מה בכך שפשט הראשון, והלא גבי שחיטה קי"ל שאם כיוון על כמה בהמות די לו בברכתו הראשונה, אע"ג ששחיטת הראשון הוא כמו פשט בגד הראשון לא אמרינן דאזדא לה הברכה כיון שהיה דעתו גם עליו, ואינו ענין לנדון דידן שבזה גם המ"א יודה דצריך לברך עכ"ד, וכ"כ בס' מעורר ישנים וז"ל כשבודק מזוזה ומצאה פסולה, או אפי' כשרה, אלא שרוצה לשום מזוזה אחרת טובה ממנה, או אפי' איפכא, שרוצה להסיר זו המזוזה טובה מכאן שרוצה לקובעה יותר בחדר משכבו, וכאן קובע מזוזה קטנה כשרה בלא פקפוק, צריך לברך בודאי בקביעת המזוזה, ואם חוזר וקובע אותה המזוזה עצמה אחר בדיקתה הוי ספק ברכה, ועי' עמק יהושע אחרון בעלה לתרופה אות ל"ה עכ"ד, וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רפ"ה שדעתו ג"כ דצריך לברך ע"ש.

בדין מי שמחליף ציציותיו אם צריך לחזור ולברך

ומש"כ עוד מו"ר זצ"ל לפקפק בזה ממה שנסתפק בכעין זה בבה"ל סוס"י כ"ה אם צריך לחזור ולברך יעוי"ש וז"ל נסתפקתי אם פתח התפילין כדי לבדוק הפרשיות ונמצאו כשרים, והניחן בתוכו ותפרן כדין, דאפשר דצריך לחזור ולברך כשמניחן לכו"ע, אף דהיה דעתו בשעת חליצתן לחזור ולהניחן כשימצאו כשרים, משום דבאמצע נתבטל מינייהו שם תפילין רק פרשיות ובתים, ואינו דומה להותר הקשר או נפסק, דתפילין בלי רצועות ג"כ שם תפילין עלייהו משא"כ בזה, וכעי"ז יש להסתפק לענין ציצית דזה פשוט אם מצא בטליתו כשהוא לבוש שאחת מציציות פסולין מן הדין ותקנו צריך לחזור ולברך כשלובשו, דדמי ממש להא דנפסק הקשר אחר גמר קיום המצוה, וכן מצאתי בדה"ח, אך אם מן הדין הם כשרים אלא שרוצה לפשוט הטלית כדי להטיל בו ציצית אחרים מהודרים ולחזור ולובשו מיד, לכאו' נראה דזה נקרא חלצו מדעתו ע"מ להחזירו ואי"צ לברך שנית, וכדלעיל בסי' ח' סי"ד בהג"ה, אך יש לדחות דשם נשאר הטלית עם הציצית בשלימותו ולא נתבטל מיניה מצותו, משא"כ בזה דנתבטל בנתיים מן הבגד מצות ציצית, אפשר דצריך לחזור ולברך שנית לכו"ע עכ"ד, ולכאו' כוונת רבינו זצ"ל דחזינן התם דאף דמחליף הציציות, אפ"ה מספקא ליה להבה"ל דלמא חשיב כמי שפשט הטלית מדעתו ע"מ להחזירו ואי"צ לברך שנית, וה"נ י"ל דאף שמחליף המזוזות כיון שמסיר המזוזה על דעת לקבוע האחרת אי"צ לברך, ולשואל אחר ששאל כן לרבינו מדברי הבה"ל השיב רבינו בזה"ל בבה"ל שם נראה דנוטה דצריך לברך וצ"ע עכ"ד, ובשלמי תודה סוכות סי' י"ד אות ב' כ' ששאל למרן בעל הקה"י זצ"ל בדין זה, והשיבו דהמנהג הפשוט לברך על המזוזה האחרת אף שלא שהה בנתיים ודעתו היה לקובעה מיד, וכן ראוי לנהוג למעשה עכ"ד, ושוב מצאתי בחזו"א שו"ת וחידושים סי' ר"י שכתב בזה"ל הדעת נוטה דמחליף המזוזה צריך לברך עכ"ל.

בהחילוק שיש בין מחליף ציציותיו למי שמחליף מזוזתו

עוד יעויין בדעת נוטה מזוזה תשו' תקט"ז שנשאל בזה מו"ר זצ"ל מה החילוק בין מי שמחליף מזוזות למי שמחליף ציציות, וכ' שם וז"ל במש"כ רבינו שליט"א במזוזות ביתך סי' רפ"ט סק"ו דמי שמוריד מזוזה מפתח ביתו ומחליפה באחרת צריך לברך, לכאו' צ"ע מדברי הביה"ל סוף סי' כ"ה [סי"ב ד"ה מהדק] שנסתפק במי שפשט טליתו כדי להחליף ציציותיו בציציות אחרות מהודרות יותר מן הראשונות ודעתו לחזור וללובשו מיד, אם צריך לחזור ולברך, ומשמעות דברי הבה"ל דלא מספקא ליה אלא משום דנתבטל בנתיים מן הבגד מצות ציצית ואיכא היסח הדעת, וספק זה שייך אף כשחזר והטיל להציציות שהיו בתחילה, אבל הא לא מספקא ליה כלל שיצטרך לחזור ולברך מכח מה שהחליף ציציותיו, וכיון שכן קשה מאי שנא מזוזה מציצית דס"ל לרבינו דכיון שהחליף מזוזתו דצריך לברך, והשיבו מו"ר זצ"ל בזה"ל בציצית המצוה העיטוף בטלית מצויצת דמברכינן להתעטף, ובמזוזה המצוה קביעת המזוזה, ודמי להביאו לו ס"ת אחרת בקריאת התורה דחוזר ומברך, אע"ג דהמצוה הקריאה עכ"ל.

מה שיש לדון דשאני ציצית דאין מברך על הציצית, כי אם על מה שמתעטף בטלית המצוייצת, ובגד אינו מחליף, ומשא"כ מזוזה דאין מברך על הבית שקבוע בו מזוזה, כי אם על המזוזה עצמה וכיון שמחליפה חוזר ומברך

ובביאור הדברים נראה דבציצית אין החלפת הציציות סיבה לחייבו בברכה אחרת כיון שלא החליף הטלית, ובציצית הברכה על מה שמתעטף בטלית מצוייצת, והראיה מדמברכינן להתעטף, וכן השיב רבינו שליט"א לשואל אחר בזה"ל שם לא החליף הבגד עכ"ד, וכעי"ז מצינו בתפילין דאיתא בשו"ע סי' כ"ה סי"ב דכשנפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אם לא הסיח דעתו אי"צ לחזור ולברך, וכתב בביה"ל שם ד"ה קשר וז"ל נ"ל דאין שום חילוק בין אם הקשר מאותה הרצועה או שהוצרך ליקח רצועה חדשה דעיקר הברכה היא על התפילין בעצמה עכ"ל, ומשא"כ במזוזה אין הברכה על מה שדר בבית שיש בו מזוזה דעל זה לא תקנו ברכה כי אם על הקביעה, וכיון שכן נמצא דהברכה על המזוזה, וממילא י"ל דכשמחליף מזוזה חוזר ומברך, [וכעי"ז יעויין בשערי תשובה [סי' כ"ה סי"ב] דכשנפסק הקשר ורוצה להניח תפילין אחרים י"ל דהכל מודים שיברך, וכ"כ במחזיק ברכה בשם מאמר מרדכי וספר זרע אמת עכ"ד, ועי' בדעת נוטה שם הערה 664, שהבאנו פלוגתא בזה ע"ש], וכ"כ בדעת קדושים סי' רפ"ט סק"ד וז"ל ובמזוזה אחרת אף שהבית לא שינה, כיון דהקביעות הוא המצוה שהברכה עליה ולא הדירה בבית מסברא מברך היטב עכ"ד, ואמנם יעויין בדעת נוטה מזוזה הערה 93 שהבאנו מהברכי יוסף או"ח סי' י"ט ומכמה אחרונים שנראה מדבריהם דלעולם הברכה על קיום המצוה מה שיש מזוזה בבית שדר בו, רק שלא תקנו לברכה כי אם בעת קביעתה שאז מתעסק במצוה, אולם כבר נתבאר שם

מס' חקרי לב וכ"כ בדעת קדושים הנ"ל וכן דעת רבינו שליט"א דמברך על מעשה המצוה שיש בקביעה ע"ש מש"כ בזה, וכן השיב רבינו בדעת נוטה שם תשו' תס"ג דממה שמברכין לקבוע מזוזה משמע שהמצוה הקביעה ע"ש, והוסיף רבינו דיש לדמות מזוזה למי שהביאו לו ס"ת אחרת בקריאת התורה דצריך לחזור ולברך, ובביאור דבריו עי' להלן, ומיהו כפי הנראה דלא הוה ברירא לרבינו האי שינויא, ובתיקונים והוספות להוצאה שביעית הוסיף רבינו בזה"ל אמנם בבה"ל סוף סי' כ"ה נסתפק בכעין זה אם צריך לחזור ולברך ע"ש גבי ציצית עכ"ד, ולא חש רבינו למה שהקשה השואל דבהא לא מספקא ליה להבה"ל כלל וצ"ע.

פלוגתת הפמ"ג והארה"ח בדין הנ"ל אם המחליף ציציותיו חוזר ומברך

ומה שמבואר בביה"ל דמה שהחליף הציציות אינו סיבה להצריך ברכה, יעויין בארה"ח סי' ח' סט"ו ובהמאיר לארץ שם סקצ"ג דמייתי מפמ"ג דאם בירך על הטלית וקודם שנתעטף בו נפסלו ציציותיו והחליפם, דומה לתורמוס בסי' ר"ו דכשנפל מידו ונוטל אחר צריך לחזור ולברך, והארה"ח שם השיג על זה דלא דמי שהרי מברך על הטלית והטלית לא נאבד מידו, ובדעת הפמ"ג לכאו' מבואר דהברכה על הציצית ולהכי מדמי לה לתורמוס, ומיהו יעויין במ"ב סי' ח' סקמ"א שהעתיק לדינא כהארה"ח, וכן הוא דעת רבינו וכמשנ"ת, וע"ע בדעת קדושים יו"ד סי' רפ"ט סק"ד שנסתפק בזה, וז"ל טלית שפשט על מנת שיקשור בו ציצית אחרים וללבשו תיכף, אף שלא הסיח דעתו אולי צ"ל ברכה אח"כ וכלובש בגד אחר, כיון דבשעת ברכה לא היה דעתו, וכן על ציצית אלו לא היה דעתו והעיקר במצוה הם הציצית, ואולי כיון דהמצוה רק מצד לבישתו, כיון דהכסות לא שינה אי"צ לברך עכ"ד.

במש"כ רש"י דמצוה להתנאות בטלית נאה, ואילו במזוזה לא מצינו שיהא מצוה לנאות את הבית או את מזוזת הפתח שהמזוזה קבועה בו

והנה יעויין ברש"י ב"ק דף ט' ב' שכ' דילפינן מקרא דזה קלי ואנוהו דצריך להתנאות לפניו במצוות ולעשות טלית נאה וציצית נאה, וכ"ה במ"ב סי' כ"ד סק"ט, ובדבר אברהם ח"ב סי' כ"ה סק"ג תמה על זה דמאי שייך הידור בטלית, אטו הטלית היא המצוה והרי רק הציצית הם המצוה, ובדעת נוטה מזוזה תשו' נ"ח נשאל מו"ר זצ"ל מ"ט גבי מצות מזוזה לא שמענו שיהיה מצוה לעשות בית נאה, והשיב בזה"ל אין הבית מצוה אלא הדלת והשער עכ"ד, ושוב נשאל דאכתי קשה מ"ט אי"צ לנאות את מזוזת הפתח שקובעין עליה את המזוזה והשיב בזה"ל בטל לבית עכ"ד, ושמעתי מרבינו זצ"ל דהכוונה בזה דאין המשקוף דבר לעצמו כי אם חלק מהבית וממילא לא דמי לטלית עכ"ד, ולפי מה שהשיב רבינו כאן דבציצית המצוה העיטוף בטלית מצוייצת מדמברכינן להתעטף, י"ל דמה"ט ס"ל לרש"י דצריך להתנאות אף בטלית נאה מדמברכים עליה, וממילא מיושב ג"כ דלא קשה מ"ש מזוזה דלא שמענו שיהיה מצוה לעשות בית נאה, דהתם מברכים על המזוזה וק"ל.

בדין מי שהביאו לו ס"ת אחרת בקריאת התורה

עוד נשאל מו"ר זצ"ל בדעת נוטה מזוזה תשו' תקי"ז וז"ל במה שהשיב רבינו שליט"א דיש לדמות מזוזה למי שהביאו לו ס"ת אחרת בקריאת התורה דצריך לחזור ולברך, לא הבנתי כוונת רבינו, דהיכן אמרו בקריאת התורה דחוזר ומברך, והא היכא דנמצא טעות בס"ת בשעת קריאה דמוציאין ס"ת אחרת, יעויין בשו"ע סי' קמ"ג דאף כשגומר קריאתו בספר הכשר אינו חוזר לברך לפניה, וביאר במ"ב שם סקי"ט דס"ל דברכה ראשונה שבירך העולה בתחילת קריאתו בספר הראשון עולה גם לזו, דהא דעתו היה מתחילה על פרשה זו, מה לי ס"ת זו או אחרת, ורק היכא שנמצא הטעות בין ברכה לקריאה מייתי שם פלוגתא אם חוזר ומברך לפניה, ובשעה"צ ביאר דטעמם של המצריכים לברך הוא משום דעדיין לא חלה הברכה כלל, כיון שנודע עד שלא התחילו לקרות כלל, וזה לא שייך במזוזה דשפיר חלה הברכה על המזוזה הראשונה, והשיבו מו"ר זצ"ל בזה"ל כונתי ליומא ע' א' עכ"ל.

בהא דמבואר בגמ' יומא דאי הוי מייתינן להכה"ג ס"ת אחרת היה צריך לברך לפניה

ויעויין בגמ' יומא שם אהא דתנן התם דכה"ג קורא ביוהכ"פ בספר תורה אחרי מות ואך בעשור [שבפרשת אמור] וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, ופריך עלה אמאי נגלול וניקרי, אמר רב הונא בדר"י אמר רב ששת לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד ציבור [פירש"י שיהיו מצפין ודוממין לכך], ופריך וניתי אחרינא ונקרי [פירש"י וניתי אחרינא שיהא נגלל לפרשה שלישית], ומשני רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של ראשון [פירש"י שלא יאמרו חסר הוא], וריש לקיש אמר משום ברכה שאינה צריכה [פירש"י שיהא צריך לחזור ולברך], ומבואר דאי הוה מייתינן ס"ת אחר היה צריך לחזור ולברך אף שכבר בירך תחילה על הספר הראשון, ואמנם יעויין ברש"ש שם שכ' דלכאו' משמע מזה דס"ל לגמ' דילן כהירושלמי שהביא המ"א בסי' קמ"ז סקי"א שאין מוציאין הס"ת השניה עד שמחזיר הראשונה למקומה, ודלא כמנהגינו שמוציאין כאחת, דאל"כ למה יצטרך לברך שנית, אך מ"מ צ"ע דהא כאן דעתו מתחילה כשבירך בראשונה שיביאו לפניו גם השניה, ומשמע דעת הפוסקים באו"ח סי' ר"ו וביו"ד סי' י"ט דבכה"ג אי"צ לברך שנית, ואולי כיון דנתקנה מפני כבוד התורה כמש"כ בשו"ע סי' קל"ט ס"ח זהו כבודה לברך על כל ס"ת בפני עצמה וכו', שו"מ להט"ז ביו"ד סי' רע"ט שהרגיש בזה ונדחק הרבה עכ"ד, וכ"כ בשו"ת בנין עולם או"ח סי' ל"א ע"ש, ולפי דבריהם נמצא דא"א ללמוד משם למזוזה, דהתם מה שצריך לחזור ולברך על הס"ת האחרת מפני כבודה של תורה הוא.

בהטעם דחוזר ומברך על ס"ת אחרת אם הוא משום כבודה של תורה או משום שלא היה דעתו עליה

אכן יעויין בב"ח יו"ד סי' רע"ט ובשו"ת הב"ח החדשות סי' מ"ב שהשיג מזה על דעת הב"י שפסק כמהר"י בי רב דכשנמצא טעות בס"ת באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה, כי הברכה לפניה והקריאה בס"ת הפסול עלתה לו בדיעבד, וכן פסק בשו"ע שם ס"ב ובאו"ח סי' קמ"ג ס"ד, וכ' שם דלפענ"ד אינו נכון וראיה ממתני' וגמ' דיומא הנ"ל דמבואר דהיה צריך הכה"ג לחזור ולברך לפניה אע"פ שעדיין לא בירך לאחריה על מה שקרא כבר, והיינו טעמא דכיון דהשניה לא הוה מנחא קמיה לא היה דעתו עליה בשעה שבירך על הראשונה, ואין לפרש דלרב הונא לא ס"ל הא דר"ל ולהכי קיהיב טעמא משום פגמה של ס"ת, הא ליתא דאי איתא דפליגי הו"ל לתלמודא למימר במאי קמיפלגי, וכ"כ המרדכי להדיא בפ"ב דמגילה ע"ש ראבי"ה דלא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי עכ"ד ע"ש עוד בזה, ולדבריו נמצא דהטעם שהיה צריך הכה"ג לחזור ולברך לפניה על הס"ת האחרת הוא מפני שלא היתה דעתו עליה בתחילה, מאחר דלא הוה מנחא קמיה, ועי' מ"א סי' קמ"ג סק"ד שדעתו כדעת הב"ח וכדמוכח ביומא, וכ' שם דלכן נ"ל דבמקום שאין מנהג יש לנהוג כמש"כ הב"ח ע"ש.

ברם יעויין בש"ך יו"ד שם סק"ב שהסכים לדעת השו"ע, וכ' דמה שהביא הב"ח ראיה מיומא דצריך ברכה אחרת לפניה בס"ת אחרת, אע"פ שראיה זו כתובה בדברי ראבי"ה מ"מ אינה מוכרחת, די"ל דשאר פוסקים סוברים דרב הונא פליג אר"ל, אי נמי דוקא התם שלא היה דעתו על פרשה זו ולא על ס"ת זו, ועי' בשערי אפרים בפתח שער החמישי שתמה על זה דאדרבה התם מתחילה יודע שיקרא בפרשה זו בס"ת זו, וא"כ מתחילה כוונת הברכה על ס"ת ופרשה זו ואפ"ה לא מהני, [ועי' בבנין עולם סי' ל"א שתמה ג"כ על הש"ך דהא אם היו מתקנים כן ודאי יהיה דעתו על כך], וכ' דאפשר כוונתו דהתם יצטרך להוציא בברכה זו פרשה וס"ת אחרת, משא"כ בטעות שפיר מהני כיון שקורא פרשה זו עצמה שכיון עליה ואף שהוא בס"ת אחרת אין קפידא בזה, ולשון לא היה דעתו כו' צ"ע, ומייתי שם דבשו"ת שבות יעקב [ח"א או"ח סי' א'] כתב חילוק זה לענין טעות קודם שהתחיל לקרות, שבשו"ת חוט השני [סי' ס"ב] מדמה לתורמוס והוא ז"ל מחלק דהכא פרשה הוא מה לי כתובה בס"ת זה או בס"ת

אחרת, [והו"ד במ"ב סי' קמ"ג סקי"ט וכמו שהעתיק השואל, ובשעה"צ שם סקי"ח ציין ע"ז שערי אפרים בכונת הש"ך ע"ש], וכ' שם דמ"מ נלענ"ד דאע"ג דשפיר יש בזה כדי לחלק בין ס"ת להך דתורמוס מ"מ חילוק הש"ך בין הך טעות למה שאמרו ביומא גבי כה"ג צ"ע, דהא משמע התם דאי לאו דאין גוללין כו' היו גוללין באותו ספר עצמו ולא היה צריך לברך אע"ג דפרשה אחרת הוא, רק לפי דפריך וניתי ס"ת אחרינא ע"ז קאמר דברכה שאי"צ הוא, מבואר דמשום דס"ת אחרת הוא לחוד היה צריך לברך, ודוחק לומר דתרתי בעינן פרשה אחרת וס"ת אחרת וכו', שאין זה במשמע כיון דבאמת דעתו מתחילה לקרוא הפרשה האחרת ואם היה קורא אותה באותו ספר לא היה מברך ודאי דעיקר הקפידא מחמת שהוא ס"ת אחרת, וא"כ גבי טעות נמי צריך לברך, ומייתי שם להט"ז [יו"ד שם סק"ב] שכתב לחלק דבס"ת נתכוין שאם תהיה זו פסולה תהיה הברכה נמשכת על האחרת, משא"כ בתורמוס שנפל מידו בשוגג שלא חשב על זה תחילה שיאכל אכילה אחרת מן הנשאר, ותמה שם על זה דודאי גם בס"ת שמוציאין לקרות אין ספק שהוגהה מקודם היטב ומוחזקת בכשרות ומהיכי תיתי תיסק אדעתיה שתמצא פסולה שיתכוין שתמשך הברכה על השניה, ובסו"ד כתב השערי אפרים דהרוצה לנהוג כהב"ח ומג"א לברך על הס"ת שיוציאו יש לו על מה שיסמוך, דהכי משמע פשטא דשמעתתא דיומא, [וכ"כ במ"ב סי' קמ"ג סק"כ דבמקום שנהגו כן אין למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו], ומייתי שם להא"ר סי' קמ"ב [סק"א] שבא ליישב מה שהשיג בתשו' חוט השני על הט"ז ממה שנראה מדברי הב"י ולבוש סי' ק"מ דכשמוציאין ס"ת אחר צריך לחזור ולברך [ודוקא בדמנחי קמיה כ' שם דאי"צ לברך משום דדעתיה עלייהו], ויעוי"ש שכ' וז"ל ולענ"ד אין כאן סתירה כלל דהב"י ולבוש מיירי בשני פרשיות אבל כאן

מיירי בפרשה אחת שכיון לזה הפרשה מה לי שקורין בס"ת זו או באחרת ומסתמא דעתו לקרותו בכל מה דאפשר, ואפי' מאן דמיקל בנסיב תורמוסא ונפל מידו, אפשר דמודה דהתם כשבירך ונפל מידו יכול לו שלא לאכול אחרת, אבל כאן מצוה עליו לקרותו ודאי דעתו שאם תפסל יקרא באחרת, ועוד דבתורמוס אין אחד דומה לאידך ואפשר שזה חפצו לאכול וזה אין חפצו לאכול, אבל הכא מה לי ס"ת זו או אחרת עכ"ל, וכ' השערי אפרים דמ"מ נראה שהסומך על הב"ח והמג"א בזה לברך ברכה ראשונה לא הפסיד, ויש לעשות איזה הפסק והיסח הדעת וכו' עכ"ד ע"ש.

בביאור דעת מו"ר זצ"ל דיש לדמות מחליף מזוזה למי שמחליף וקורא בס"ת אחרת

ולזה מבואר היטב דעת מו"ר זצ"ל לדמות מזוזה להההיא דיומא ולאתויי מינה דכשמחליף מזוזה צריך לחזור ולברך, דלפמשנ"ת עולה בזה דלדעת הב"ח והמ"א ילפינן מההיא דיומא דכל שמוציאין ס"ת אחרת צריך לחזור ולברך עליה ברכה ראשונה, ולדבריהם ה"נ איכא למילף מינה לנד"ד דכמו כן י"ל לענין מזוזה דאם מחליף וקובע מזוזה אחרת צריך לחזור ולברך, ואף לדעת הט"ז שהסכים עם דעת השו"ע דאי"צ לחזור ולברך נראה מדבריו דדוקא כשנמצא טעות בס"ת ולפי שנתכוין שאם תהיה זו פסולה תהיה הברכה נמשכת על האחרת, אבל במזוזה דלא שייך זה צריך לחזור ולברך, וכן נראה דעת הא"ר דהטעם דחלוק מתורמוס לפי שבס"ת י"ל דמסתמא דעתו לקרותו בכל מה דאפשר וכו', וזה לא שייך במזוזה, ברם יעויין בשבות יעקב שם דמבואר דלאו משום דתלינן שהיתה דעתו על הס"ת האחרת, רק דאמרינן דהכל חדא פרשה מה לי כתובה בזה או בס"ת אחרת, ועיקר הברכה נתקן שאנו משבחין להקב"ה שבחר בנו ונתן לנו התורה מסיני ע"ש, ולדעת השערי אפרים לזה כיון הש"ך, ולפי"ז א"א ללמוד משם לענין מזוזה דאם מחליף צריך לברך, ואדרבה אפשר דאף במזוזה הברכה על קיום המצוה לדור בבית שיש בו מזוזה ומה לי מזוזה זו או מזוזה אחרת ועיין.

ציוני שי"ח

תשובות רבינו מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זללה"ה

בדין כל המתאבל עליו מתאבל עמו [ב']

תשובה פ"ב.

ש. מי שאביו יושב שבעה בעיר אחרת, ראיתי שנחלקו בה האחרונים וכתבו לתלות אם הטעם בניהוגי האבילות הוא משם כבוד המת או משום כבוד המתאבלים, האם אפשר לסמוך על המקילים מאחר שהלכה כדברי המיקל באבל.

ת. כמדומה שכתבו שהמנהג להחמיר גם בעיר אחרת [1].

תשובה פ"ג.

ש. בהנ"ל במה שהשיב רבינו שליט"א שכתבו שהמנהג להחמיר בניהוגי אבילות עם המתאבלים עליו, גם כשהמתאבלים יושבים בעיר אחרת, מי כתב כן להחמיר.

ת. עי' פתחי תשובה יו"ד שע"ד ד' [2].

מקורות וביאורים

1. לשואל אחד ששאל האם הקרובים נוהגים כן גם כשהמתאבל נמצא בעיר אחרת, השיב בזה"ל כן, ולשואל אחר ששאל אם אפשר להקל בזה, השיב בזה"ל כמדומה שאין מקילין עכ"ד.

2. עי' בפתחי תשובה שם שהביא משו"ת אדני פז סי' י"א שכ' במי שמת לו קרוב מפסולי עדות במקום אחר, ויש לו מתאבלין פה שאין יודעים מזה עדיין, שאי"צ לשנות בגדיו כפי המנהג בשבת ראשונה, כיון דעיקר מנהג זה הוא משום כבוד המתאבלים, וכן משמע ברמ"א דכ' משום כבוד המתאבלים עמו, א"כ הכא דאינם מתאבלים פשיטא דפטור, ואפילו איסור יש משום זלזול כבוד שבת ע"ש, ולי נראה דמש"כ רמ"א ומ"מ נהגו מיירי אפילו באין כאן קרובים המתאבלים, וכן מבואר בדרכי משה ע"ש, וא"כ צריך לשנות בגדיו עכ"ד, ומבואר דדעת האדני פז דאף מה שנהגו קרובי המת להראות קצת אבילות בעצמן, הוא משום כבוד המתאבלים, ושורש המנהג מדינא דכל המתאבל עליו, ונהגו בכבוד המתאבלים להיות אותם השייכים בקורבה עם המת שהם פסולי עדות לו, לנהוג עמהם במקצת אבילות, ומה"ט כשנמצא בעיר אחרת שאין האבלים נמצאים שם י"ל דאי"צ לנהוג אבילות, אך דעת הפתחי תשובה

המשך בעמ' ד' >>>

ציוני שי"ח

תשובות רבינו מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זללה"ה

בדין כל המתאבל עליו מתאבל עמו [ב']

<<< המשך מעמ' ג'

תשובה פ"ד.

ש. מי שמת לו מת במועד, האם נוהג ניהוגי אבילות בכל המתאבל עליו מתאבל עמו, מלאחר המועד עד מוצאי שבת.

ת. מסתבר [3].

תשובה פ"ה.

ש. מי שאביו או אמו יושבים ל"ע שבעה בעיר אחרת, וצריך להפגש עם בחורה לפני האירוסין, האם מותר לו להתרחץ ולהסתפר, והאם הוי כמו תשעת הימים [4].

ת. צ"ע.

מקורות וביאורים

דדין זה אינו מחמת כבוד המתאבלים רק מפני כבוד המת, שנהגו קרוביו להראות בעצמן מקצת אבילות, ונפק"מ באופן שהמתאבלים אין יודעים מזה, ולזה יש להחמיר אף כשהמתאבלים יושבים בעיר אחרת, ויעויין בס' לעילוי נשמה שכ' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דכל דין זה רק באותה העיר ורק עד מוצאי שבת, ובזמנינו ירושלים ובני ברק נחשבים כעיר אחת עכ"ד, וכן שמעתי מאחי הגרח"צ שליט"א בשם הגרא"ד ברלין שליט"א שזקנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל אף שהיקל בעיר אחרת חשש להחמיר דמבני ברק לירושלים כיון שהשיירות מצויות ואפשר להגיע בנקל ובמהירות, אפשר דלענין זה חשוב כעיר אחת.

ויש לעיין באשה ספרדיה שהתחתנה עם בן אשכנז, ואצל הספרדים לא נהגו קרובי המת להתאבל עם המתאבלים, אם צריכה לנהוג במנהג זה מאחר שהנהיגה את עצמה משנישאה במנהגי אשכנז, ויש לדון דאם הוא משום כבוד המתאבלים, על כן אם למשל אביה יושב שבעה על אביו אין צריכה להתאבל עמו בניהוג זה, דלא שייך בזה כבוד המתאבלים, אחר שאין נוהגים כן, אבל אם הוא מכבוד המת לכאו' לא אכפת לן במה שהיה מבני ספרד, דהחיוב נקבע לפי מנהגו של המחוייב בכיבוד ועיין.

ועי' יפה עינים כתובות דף ד' ב' שהביא מש"כ הפ"ת שכדבריו דניהוג אבילות זו היא מפני כבוד המת, כן מבואר בדרכי משה, וכ' ולאשר שהיה לפלא בעיני שהמנהג שכ' הרמ"א להקל יהיה בו עוד צד חומרא יותר מדין הגמ', על כן לא האמנתי לעדותו ועיינתי בדרכי משה ולא מצאתי בו כי אם מש"כ בין סמוך בין מופלג, והבין דקאי על האבל אף שהוא מופלג ורחוק מהקרובים, ובאמת קאי שם על מוצ"ש בין שהוא סמוך שאירע האבלות בסוף ימי השבוע, בין שהוא מופלג שהיה האבלות בתחילת ימי השבוע, קבעו שיעור להמנהג עד מוצ"ש והוא פשוט עכ"ל, וצ"ע דלכאו' כוונת הפתחי תשובה למה שהביא בדרכי משה שם מתרומת הדשן סי' רצ"א דמנהג זה חלוק במדינות, וגם בעלי הוראה היו חולקין בו, ומעט נמצא ממנו על ספר, והביא משמחות מהר"ם שכ' דנהגו דגם שאר קרובים משנים מקומם "מפני כבוד המת" עכ"ל, ומזה הביא הפתחי תשובה דטעם המנהג מפני כבוד המת ולא מפני כבוד המתאבלים וק"ל.

וע"ע בשש"כ ח"ב פ' ס"ה הערה פ' שהביא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל דאף שלמעשה המנהג הוא רק מפני הקירבה למת, ולא מפני כבוד המתאבלים, שהרי הם מוחלים על כבודם, וכמבואר שם ברמ"א, מ"מ יתכן שזה רק באותה העיר שהאבלים נמצאים ולא בעיר אחרת עכ"ל, נראה מדבריו שהמנהג בזה שקרובי המת ינהגו קצת אבילות עם האבלים וצ"ב, וע"ע בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' ע"ח שעיקר הטעם מפני כבוד המתאבלים, וכשהבן אינו בחיים אין בן בנו נוהג כלל אבילות, וכן כשהאבלים נמצאים במקום רחוק, שלא ידעו אם בניהם או בנותיהם או הקרובים הפסולים לעדות הלכו לסעודה או לבית המרחץ, שפיר יכולים לילך עכ"ד. וכן שמעתי מאחי הגרח"צ שליט"א בשם הגרא"ד ברלין שליט"א ששאלו לזקנו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל כשהרבנית המת, אחר שאמם הרבנית ברלין ע"ה נפטרה כבר, ואמר שאי"צ, ונראה מזה שהיתה דעתו שאין נוהג זה אלא משום כבוד המתאבלים שמתאבל עליהם, אבל מה שהיו מתאבלים אחרים, דהיינו הגריש"א זצ"ל ולהבחל"ח בניו שליט"א אין זה מחייב את קרובי המת הפסולים לו לעדות להראות מקצת אבילות, ובדעת האדני פז כפי שהובא בפ"ת משמע דכשיש מתאבלים שייך ניהוג זה, ולכאו' נראה דלדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כמו כן אף אם אביו בחיים אך לא שמע השמועה ואינו מתאבל, ליכא להאי דינא, וכמבואר בתשו' האדני פז הנ"ל, ברם ראיתי בחוט שני הל' אבילות עמ' ת"ג שכ' וז"ל המנהג שנוהגים אבילות כל הפסולי עדות, הוא מנהג שאינו עפ"י הגדרים של כל המתאבל עליו מתאבל עמו, ועל כן אף אם מי שעליו היה צריך להתאבל כבר מת, מ"מ שייך עדיין המנהג עכ"ל.

3. עי' פתחי תשובה סי' שצ"ט סק"ד שהביא משו"ת שיבת ציון סי' נ"ט דמי שקבר מתו ברגל ונוהג שבעה אחר הרגל, מחוייבים גם הקרובים להתאבל עמו ולשנות בגדיהם בשבת ראשונה שאחר הרגל, דלא כמורה אחד שרצה לומר דבכה"ג אין חייבים ע"ש, ומבואר שם דתלי בהנ"ל בהערה הקודמת, דאם הניהוג מחמת המת כיון שאין נוהגים בו רק שבת הראשונה, י"ל דבכה"ג אין חייבים, אבל אם שורש המנהג משום כבוד המתאבלים, י"ל דשייך זה בשבת ראשונה שמתאבלים בו המתאבלים, וממילא י"ל דגם בכה"ג שייך המנהג לנהוג עם המתאבלים מקצת אבילות בשבת ראשונה שאחר הרגל, ויש לדון כדעת השיבת ציון מטעם אחר דכיון שלא נהג אבילות ברגל, חשוב שבת שאחר הרגל כשבת ראשונה, ואף מצד כבוד המת שייך ניהוג אבילות בשאר קרובים, וכן נראה בדעת הפתחי תשובה שהעתיקו אף שהשיג על האדני פז וצ"ע, ועי' שש"כ פ' ס"ה הערה קע"ב שהביא מהגרש"ז אויערבך זצ"ל שציידד דקרובי המת מותרים בחוה"מ ברחיצה בחמין ושאר מיני שמחה, ואפשר שמותרים גם לאחר המועד וצ"ע עכ"ל.

4. יעויין בקונטרס הזכרונות סי' מ"ז אות י"ב שכ' רבינו זצ"ל לענין ט' הימים בזה"ל התיר [החזו"א] לבחור שהלך לראות כלה ללבוש בגד חדש בט' הימים (ר"א הורביץ ז"ל, ונראה דל"ד בגד חדש דהא צריך לברך שהחיינו, אלא צ"ל בגדי שבת), וכמדומה ששמעתי ג"כ שהתיר לחתן לעשות בגד חדש לצורך התנאים שהי' בין המצרים, (ואולי שהחיינו יעשה בשבת) עכ"ד. וכ"כ בארחות רבינו [בהנדמ"ח ח"ב עמ' קס"ב אות א'] סיפר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שמרן החזו"א זצוק"ל התיר לבחור ללבוש בגד חדש בתוך תשעת הימים כדי להפגש בפעם הראשונה עם מדוברת שהציעו לו עכ"ד.

5. כן כ' רבינו בקונטרס הזכרונות סי' מ"ד אות ל"ז דבש"ך יו"ד סי' שע"ד סק"ו לא משמע כן , שלא כ' אלא פסולי קידושין לא, ור"ל דאין נוהג דין זה אלא באותם שהם עצמם קרובים, אבל אלו שנעשו קרובים רק מכח הקידושין אין נוהג בהם איסור זה, ומשמע דהא מיהא בשאר קרובים נוהג דין זה ע"ש.

הערות והארות ניתן לשלוח למייל 8593249@gmail.com

ניתן להצטרף לקבלת הגליון במייל זה.